

DANSKE STUDIER

UDGIVET AF
AAGE HANSEN OG EJNAR THOMSEN
UNDER MEDVIRKNING AF
ERIK DAL

1954

J. H. SCHULTZ FORLAG
KØBENHAVN

INDHOLD

EMIL FREDERIKSEN: Holberg-Problemer.....	5
HANS MØLLER: Komik og humor i Holbergs komedier.....	17
F. J. BILLESKOV JANSEN: Nye Studier over Holberg ved Arbejdsbordet.....	27
JON KEHLER: Holberg og det danske Publikum.....	36
AAGE HANSEN: Om studiet af Holbergs sprog.....	49
TORBEN KROGH: En stor Holbergskuespiller.....	60
ERNST FRANDSEN: Middelalderlig Lyrik.....	75
LAURIDS BØDKER	

LUDVIG HOLBERG

Seks afhandlinger

af

EMIL FREDERIKSEN . HANS MØLLER
F. J. BILLESKOV JANSEN . JON KEHLER
AAGE HANSEN . TORBEN KROGH

På tohundrededårsdagen for Holbergs død

28. JANUAR 1754

J. H. SCHULTZ FORLAG

DANSKE STUDIERs redaktion har ønsket at markere tohundredeårsdagen for Ludvig Holbergs død med et særhæfte af tidsskriftet og har den glæde her at kunne fremlægge seks afhandlinger, skrevet af ældre og yngre Holberg-forskere og repræsenterende Holberg-studiets forskellige sider.

Det lille skrift havde ikke kunnet udgives uden hjælp og interesse fra flere sider. Undervisningsministeriet og Den greve-lige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse har ydet tilskud til trykningen, og et ekstra oplag med særligt omslag er købt af J. H. Schultz Forlag og Holberg-Samfundet af 3. December 1922. For den således viste interesse udtrykker redaktionen på Universitetsjubileets danske Samfunds vegne sin taknemlighed.

HOLBERG-PROBLEMER

AF

EMIL FREDERIKSEN

*Indledning til en Øvelsesrække over Holbergs femten første Komedier.
(Konkurrenceforelæsning paa Aarhus Universitet, April 1953).*

Den Student, som i Dag giver sig i Kast med et Studium af Holbergs Komedier, kan i nogen Grad siges at have Held til at være Student i den rette Tid, idet vi netop nu staar midt i en Nyformning af vort Syn paa Holberg.

i den nærmeste Fremtid venter os betydningsfulde Resultater vedrørende Holbergs Berøring med levende Teater i 1720'ernes København.

Det er ellers fra Litteraturvidenskabens Side, at det nye Syn paa Holberg er sat ind. Vendingen skete, da vi læste de Ord af Paul V. Rubow i »Litterære Studier« (1928, 149): »Og disse Komedier, skal de væsenlig anses for dramatiseret Moral eller for en litterær Kunstfrembringelse, der har absorberet det Moralske i sin Teknik? Aabenbart det sidste.« Og Rub

at Brandes foretrækker de Komedier af Holberg, hvor den klassiske Regel mærkes mindst. Rubows Kritik af Brandes' Holberg-Opfattelse har til Baggrund hans eget klarere Syn paa Klassicismen og hans Bedømmelse af den som Hovedbegivenheden i Skrivekunstens nyere Historie.

Rubows Synspunkter har virket som en Appel til at skaffe ren Luft omkring Holberg, bestemt som Klassicist. Den har haft vækkende og opmuntrende Indflydelse paa Billeskov Jansen og ført ham til at have gjort den betydningsfuldeste Indsats til Fordel for Klassicismen og for Hol

foreskrevne Former. Spørger man, hvor de er at finde, lyder Svaret fra den franske Klassicist: i Antiken — i Eders egen fornuftige Natur, Monsieur — i de Værker, M. Nicolas Boileau har erklæret for vor Tids Mesterværker. At gøre Efterligning af Forbilleder og Benyttelse af Arbejder, der paa den ene eller den anden Maade har bevist deres Effektivitet, til Princip for kunstnerisk Produktion — det er Grundtrækket i den klassicistiske litterære Praksis. Dertil svarer en Teori, en Poetik, der indskærper Nødvendigheden af at producere efter en Metode, en Sum af Regler, hvis Overholdelse fører til et V

for det første er den stadig med givne Former virkende Skribent; og for det andet, hvorledes han som saadan er, hvad vi udfra Forudsætninger, der ikke var hans, maa kalde ærlig og personlig i sin Stræben. Vel at mærke naar man derved forstaar, hvad Rubow siger, at det er Diskussionen som saadan, det kommer an paa for ham, Fremstillingen af Standpunkterne og deres Debat — til Fremme af god Smag, af naturlig Menneskelighed, af fornuftigt Livssyn, kort sagt Klassicismens Idealer, som meget passende kan samles i de Ord af Molière: *sage avec sobriété*, den maadeholdne Visdom, der i alle Henseender undga

Karakterkomedie som Molières, et forbavsende paradoxalt Skuespil om den karakterløses Karakter. Hans Brix lader forstaa, at en rigtig molièresk Komedie blev det dog ikke til. Holbergs Forhavende mislykkedes. Men det behøver hverken at betyde, at Holberg ikke har villet gaa molièresk til Værks og maale sig med Mesteren, eller at »Den Vægelsindede« paa Grund af sin dramatiske Ufuldkommenhed maa regnes for at være Holbergs første Komedie. I en anden Sammenhæng (Analyser og Problemer, II 1935, 169) har Hans Brix med Rette slaaet fast, at ufuldkommen Teknik beviser ikke tid

carade« (som ikke hører til Holbergs 15 første Komedier, desværre) skal væрге den danske Komédie imod de overgivne og letsindige franske Spil om Elskovs lykkelige Galskab (Brix: H. K. 288). Ikke des mindre straalere »Mascarade« og »Ulysses« og endogsaa »Den ellefte Junii« af en Teaterglæde, en Spillefryd, en scenisk Jubilans, der mindst er lige saa stor som Glæden over Handlingens og Karakterernes Fortræffelighed. Holberg dansede gerne med i Scapins italienske Furbier, som Boileau rasede imod. Som bekendt sat

I Overensstemmelse med svævende Formodninger i C. W. Smiths Biografi (1858, 99) og O. Skavlans Bog (1872, 44) har Francis Bull derimod hævdet (Holberg Aarbog 1920), at Komediedigtningen var aktuell for Holberg allerede ved Afslutningen af »Peder Paars«s Udgave 1720. Han har peget paa (Bull & Paasche II, 311), at her er der tilføjet et stort Antal Noter, hvori der nævnes græske og romerske Komediedigtere, som slet ikke var nævnt i Originaludgaverne af »Peder Paars«s tre første Bøger. Ydermere taler Just Justesens Betænkning til

eloquente Forelæsninger ogsaa latinske Digterværker fra nyere Tid, fra hans egen Samtid? Skulde han kende og kendte han ad anden Vej, i anden Forbindelse de humanistiske Komedier, Skolekomedier paa Latin, f. Eks. »Damocles« af Jesuitpateren Le Jay, saaledes som Kåre Foss paastaar? (K. f. e. D. 96).

Mod Hans Brix's Rækkefølge, men med Benyttelse af nogle af hans Resultater har Francis Bull i Holberg-Aarbogen 1920 opstillet en anden. Hans Brix har riposteret overbevisende (A & P II, 16

Kandestøber« og støtter sig »direkte eller indirekte« til Le Jay, siger Kåre Foss (Edda 1945, 199).

Dermed sættes Holberg ind i en helt ny litterærhistorisk Sammenhæng, nemlig den humanistiske Tradition med pædagogisk Tendens. Det bliver saa Spørgsmaalet, hvor meget man tør lægge deri. Og herudi vil jeg i dette Øjeblik ikke decidere. Blot vil jeg pege paa den Advarsel, der ligger i, hvad Paul V. Rubow engang har kaldt »Metodens Ekko«. Naar en Litteratur er fyldigt overleveret, vil man ofte altfor let

mod den kunstneriske Naturalisme. Her gælder Billeskov Jansens om-disputerede Ord: »Tager man med grove naturalistiske Fingre paa Holbergs store Komediefigurer, vil de alle vise sig monstrøse, utænelige i det virkelige Liv. Men betragter vi dem i deres egen Verden, viser disse Kaptajner for alle Narre sig at være i god Overensstemmelse med den Virkelighed, der omgiver dem: intet Under, da den er skabt for deres Skyld«. En Komediedigter er altid en Dramatiker, dvs. han kan skabe en Verden, som i eller uden for Tilskuerens Verden spiller sammen med denne. Er han ikke Dramatiker, kan han

denne Glæde bæres af Indtrykket af kraftfuld Billeddannelse. Holbergs Komedier betyder for os i en væsentlig Grad Billeder i Aktion — Billeder af en Verden, som er vores og for saa vidt ikke uden Alvors-Appel til os, og som ikke er vores, blot kendt af os, og hvor til syvende og sidst de bidende Domme, der fældes med Satirens Myndighed, kun har relativ Gyldighed. Den mageløse Kraft, navnlig den sproglige Fynd, som man maa være af Stok og Sten for ikke at mærke i det holbergske Scene-Spil, faar saaledes den Virkning, som dybest b

KOMIK OG HUMOR I HOLBERGS KOMEDIER

AF

HANS MØLLER

Ikke alle digterværker kan tåle en gennemgribende analyse, ofte sidder man tilbage med en lidt flov smag i munden, når alt er pillet fra hinanden, og man kan ikke længere nyde det som før. Holbergs værker tåler det bedre end de fleste; skønt mange af dem har været genstand for dybtgående analyser, mister de ikke deres friskhed og evne til at gribe læseren, rige som de alle er på vidnesbyrd om Holbergs sans for det levende hos mennesker. Her skal g

af komiske effekter og grove virkemidler som hos Plautus er ikke Holberg imod: »Siger man: Hvorfor mænger man da saa meget unyttig Galskab udi moralske Comoedier, da svares: Hvorfor forgylder Apothekere deres Piller« — »At mænge Galskab i Comoedierne er derfor ligesaa fornøden, som at smøre Hiulene paa Vognen og at bruge Drikke til sin Mad«.

I alle komedierne, selv de bedste, møder vi pryglescener og slagsmål, alenlange opremsninger af skældsord, h

karakterer, og derfor har komikken næsten altid sit udspring i selve den foreliggende sag og fødes af den komiske persons stilling; næsten alle komiske træk har et individuelt hensyn. De blot komiske effekter, som står frit uden særlig forbindelse med situationen eller karakteren, kan være nok så vittige og morsomme, de taber dog ved gentagelsen; men har de perspektiv til et levende menneske i al dets særhed og særpræg, vinder de snarere ved gentagelsen. Holberg mestrer som få gennem alle de komiske virkemidler at udlevere det hele menneske, ikke mindst i rammende replikker, som selv løsrevet virker mærkelig stærke: »Skriver I Karle der henne« — »Jeg har ikke St

De mangfoldige komiske fænomener danner tilsammen en verden for sig; kommer vi fra den daglige verden ind i komediens, finder vi, at her er alt anderledes, end vi er vant til. Det komiske er en modsigelse, der er i strid med det, som skulle være, det er en modsigende dom, som Brandes siger. I komedien træder det urimelige og umulige frem som tilsyneladende virkeligt. Den komiske verden er anlagt i et andet plan end vor, den er fri og uafhængig af de gængse love. I denne sfære virker de komiske fænomener, her kan de boltre sig frit og uafhængigt. I denne verden har det komiske talent friere spillerum, thi her er betingelserne for et nyt og friskere syn

en moralsk intention. En komedieskriver er moralist, han skal have øjnene åbne for menneskers latterlige sider, og han skal revse på en morsom måde. Molières komedier er spotske og bitre og fremstiller bedst uheldredelige lidenskaber, Holbergs er mere lystige og gengiver luner, som kan helbredes. Men begge komedier er moralske. Det er med stor vægt blevet fremhævet, at Holberg først og sidst må betragtes som skribent, at det ikke rigtig er alvor med moralen i komedierne. Dog fremhæver han til enhver tid, at han skriver for at moralisere, en søn af sin tid. Holberg er hver

bliver frit og frejdigt udråbt som prægtige dyder. Humorens verden er uden respekt for den konventionelle.

Det er hos Holberg mest de små i samfundet, tjenere, bønder og andre enkle sjæle, som fremsætter dette forfriskende syn på samfundet, folk som ikke er bundet til den konventionelle verden og ikke imponeres af den. Disse folk taler deres eget sprog, de er altid meget veltalende, stolte af deres lyse hoveder og advokatoriske evner. Henrich i »Den Vægelsindede« siger (I, 5): »

Ordene kommer fra en verden, hvor man virkelig ser og hører. En særlig plads indtager de mange ordsprog, der ligesom får nyt liv i den talendes mund; disse fyndord er lånt fra den fine, åndrige verden; de jævne mennesker har tilegnet sig en vis dannelse ovenfra, men den får farve af dem selv.

I selve skildringen af de humoristiske personer er der visse fælles træk, hvorved de adskiller sig fra de satiriske skikkelser. En skikkelse som f. eks. Gert Westphaler står mærkelig isoleret, uden nogen baggrund. Et ganske andet indtryk giver

tænker derpaa. Det er ligesom I hører Erter koge i en Gryde, saa hastigt løb Ordene ham ud af Munden.» (Kandestøber, V, 2). Peer kan ikke begribe, at poeter går så usselt klædt, når de kan få hele 2 rigsdaler for et vers, som kan gøres på et øjeblik: »Det må være en skøn Bestilling at være Poet, thi man kan samle Penge som Græs derved» (Tyboe I, 3). Jeppes faste holdepunkter i livet er Nille og Mester Erich, desuden degnen, som gør ham til hanrej, fra disse punkter ser han alt. Hans højeste ønske i verden er »at min Kone enten ingen Arme havde, eller jeg

jeg tør sige, han er en Tyv«, at forlige en sag er at stjæle fra sig selv.

Snyltegæsten har også sin egen moral, som Oldfux i »Jacob v. Tyboe« opstiller. Den første regel er at holde venskab med alle mennesker, men at være ingen af dem tro. Derfor er Jesper meget skamfuld over at være tro mod Monsieur Leonard, thi troskab er for snyltegæster en synd: »Derudi synder jeg mod Professionen og vanskægter fra mine kiære Forfædre, som skare alle over een

NYE STUDIER OVER HOLBERG VED ARBEJDSBORDET

AF

F. J. BILLESKOV JANSEN

I

Som Kommentator har man sine Oplevelser med den kommenterede Forfatter. Har man stillet sig den Opgave at finde de Kilder, Holberg øste af, da han skrev sine danske Epistler, faar man — naar Eftersøgningen lykkes — en Viden om hans Arbejdsvaner, som kan have Betydning for at forstaa ham som Skribent og Tænker. Da Kommentaren til de to første Ep

HOLBERG OG DET DANSKE PUBLIKUM

AF

JON KEHLER

Der var ikke før Holberg Tale om noget dansk Publikum i moderne Forstand, d.v.s. en litterært oplyst, litterært interesseret og til dels selv litterært virksom Middelstand. Bortset fra den religiøse Digtning, som Holberg næsten aldrig omtaler, og som man snarere har regnet for Teologi end for Poesi, blev næsten intet trykt. Digterværkerne passerede i Afskrifter fra Haand til Haand mellem Medlemmer af snævre Kulturkredse, der havde deres Tilhold først

derom. Det Holberg havde paa sit Program var, hvad han atter og atter udtalte: at moralisere, at polere Sproget og at skabe en Nationallitteratur, som vi kunde sætte op over for Udlandets. At Holberg saa tillige skabte os et Teater og mere eller mindre direkte et litterært Publikum, har vi Aarsag til at notere som en Bonus.
